

Time to be **WISER**

Addressing
economic insecurity
and social exclusion
in the Netherlands

2025 report

Wellbeing

Inclusion

Sustainability

Equal Opportunity

R

**WELLBEING
ECONOMY
ALLIANCE
NEDERLAND**

Management Samenvatting

Hoe kunnen lokale en regionale initiatieven bijdragen aan een bredere maatschappelijke en economische transitie. En hoe verhouden ze zich tot het thema 'bestaanszekerheid', dat in Nederland een belangrijk onderwerp in de landelijke politiek is geworden. In een expert-workshop brachten we een groep deelnemers samen met achtergronden in de wetenschap, planbureaus (zoals CPB, PBL en TNO) en praktijkgerichte burgerinitiatieven. Deze interdisciplinaire setting vormde de voedingsbodem voor een rijk gesprek over wat nodig is om een mensgericht en toekomstbestendig beleid vorm te geven.

De workshop bouwde voort op de principes uit de *Wellbeing Economy Policy Design Guide* van WEAll, maar bracht ook nieuwe inzichten aan het licht. Waar de Design Guide voornamelijk beleidsmatig en systemisch van aard is, richtte deze workshop zich op het lokale niveau: wat is er nodig om 'wellbeing' als uitgangspunt van beleid concreet en tastbaar te maken in buurten, dorpen en steden? Daarbij werden vijf centrale lessen geformuleerd.

Bij aanvang werd al direct helder dat 'wellbeing' een verbindend, maar complex begrip is, dat contextgevoelig ingevuld moet worden. Dit vraagt om een methodische, maar open benadering, waarin ruimte is voor verhalen en ervaringen van bewoners zelf en draait niet uitsluitend om data en indicatoren.

Als belangrijk punt kwam naar voren het belang van een betekenisvolle en goede relatie tussen overheid en samenleving. Burgerinitiatieven komen sneller tot succesvolle resultaten wanneer overheden zich openstellen voor intensieve samenwerking. Vertrouwen, wederkerigheid en ruimte voor experiment zijn hierbij cruciale randvoorwaarden, naast gestroomlijnde processen voor het financieren van de initiatieven. Deelnemers gaven aan dat lokale initiatieven vaak tegen bureaucratie aanlopen. Denk hierbij, naast financieringsproblemen, aan tegenwerkende regelgeving of een gebrek aan erkenning.

Daarnaast bleek uit de workshop dat de praktijk van besluitvorming vaak nog weinig transparant is en gefragmenteerd. Ook is er weinig oog voor brede maatschappelijke waardecreatie, zowel sociaal als ecologisch. Vaak blijkt de financiële businesscase het uiteindelijke argument te zijn en sneuvelt het meervoudige waarde-concept.

Tevens gaven deelnemers aan dat de integratie van top-down en bottom-up processen beter ondersteund moet worden in de beleidsstructuren. Er blijft veel potentieel van het participatiebeleid liggen doordat de koppeling tussen deze twee processen vaak niet wordt gemaakt.

Tot slot was hier de gedeelde bevinding dat er onvoldoende data beschikbaar is om een gedegen meting te doen van de welzijnseconomie op lokaal niveau. Een multidimensionale indicator op wijkniveau kan in belangrijke mate bijdragen aan een beter inzicht in het welzijn van buurten en vormt zo een beter aangrijpingspunt voor het vaststellen van beter lokaal beleid.

Deze eerste bevindingen nodigen uit tot verdere samenwerking. We hopen op ruimte voor vervolgonderzoek waarin de opgedane inzichten verder worden vertaald naar nog concretere handelingsperspectieven. WISER is daarbij geen model, maar een richting: een uitnodiging om economie en samenleving te richten op wat écht telt: Wellbeing, Inclusion, Sustainability en Equal Opportunity.

Auteurs

Dit project is een initiatief van de Wellbeing Economy Alliance hub Nederland en wordt uitgevoerd door stichting Our New Economy.

- Maarten Nijman - Head of Outreach bij stichting Our New Economy
- Ivan Valencia Saez - PhD welzijnseconomie aan de Universiteit van Amsterdam
- Amber Agyemang - MSc Industrial Ecology aan de Technische Universiteit Delft en Leiden University

Met speciale dank aan

Çağlar Dede, PhD. (Researcher in PPE, Policy Advisor | Erasmus University Rotterdam | Vrije University Amsterdam) het indienen van de projectaanvraag en het opstarten van het project.

Introductie

Economische onzekerheid en sociale uitsluiting in Nederland: een urgente uitdaging voor een inclusieve transitie.

Nederland behoort tot de welvarendste landen ter wereld. Desondanks leeft ongeveer 16,5 procent van de bevolking in risico op armoede of sociale uitsluiting (Centraal Bureau voor de Statistiek)¹. De huidige kosten van levensonderhoud blijven stijgen, en er zijn vooralsnog geen tekenen van verbetering. Tijdens de verkiezingen van 2023 speelde “bestaanszekerheid” een cruciale rol en had dit thema een significante invloed op de verkiezingsuitslag, met name in verband met de opkomst van rechtse populistische bewegingen. Meer in het algemeen hebben toenemende sociaaleconomische ongelijkheden en economische onzekerheid verstrekkende negatieve gevolgen voor het welzijn van mensen en de samenleving als geheel. Ze beïnvloeden de levensstandaard, fysieke en mentale gezondheid en de bredere economische dynamiek (Mahoney 2023, WISE Report).

Naast de negatieve impact op welzijn en economie, verdient economische onzekerheid en sociale uitsluiting bijzondere aandacht in het licht van de Green Transition. Klimaatverandering wordt een steeds urgenter uitdaging. Tegelijkertijd raakt de samenleving meer gepolariseerd en neemt radicalisering toe. In dit licht is het van strategisch belang om na te denken over de gevolgen van noodzakelijke economische transitie. Vooral kwetsbare groepen, zoals mensen die kampen met economische onzekerheid en sociale uitsluiting, verdienen hierbij extra aandacht.

Een inclusieve Welzijnseconomische benadering vereist dat deze groepen niet onevenredig zwaar worden getroffen door sociaaleconomische uitwerkingen van beleidsmaatregelen. In plaats van hen achter te laten, moeten zij actief worden ondersteund bij hun aanpassing aan veranderende arbeidsmarkten en maatschappelijke ontwikkelingen, door middel van doeltreffend en inclusief beleid.

In het kader van het “Driving Equality Project” zet de WEAll NL Hub zich in om dit vraagstuk onder de aandacht te brengen en concrete inzichten te ontwikkelen over hoe economische onzekerheid en sociale uitsluiting het best kunnen worden bestreden via inclusief welzijnsbeleid op gemeentelijk en provinciaal niveau. Hiertoe hebben we een expertworkshop georganiseerd met een aantal partners en netwerkorganisaties uit het maatschappelijk middenveld, de planbureaus, de academische wereld en vertegenwoordigers van kwetsbare groepen om zo een co-creatieve ruimte te creëren voor gezamenlijke kennisontwikkeling en beleidsinnovatie.

Aan de hand van twee welzijns-casussen en de expertise van de participanten hebben wij concrete inzichten verkregen in hoe beleid in Nederland beter kan bijdragen aan een welzijnseconomie. Daarnaast hebben we relevante bewegingen, visies en instrumenten in Nederland besproken om de praktische relevantie van ons gesprek te onderbouwen en te verdiepen. Het project is uitgevoerd door stichting Our New Economy in opdracht van WEAll Nederland Hub en we werken samen met medewerkers uit de volgende organisaties:

- Universiteit van Amsterdam
- Leiden University
- TNO (Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek)
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek)
- PBL (PlanBureau voor de Leefomgeving)
- NJR (Nationale JeugdRaad)
- TEMMA (social enterprise)
- Voedselpark Amsterdam - Luktemeer (grassroots beweging, vrijwilliger)

¹ Dit percentage verwijst naar het aandeel van de bevolking dat leeft in huishoudens die ten minste één van de drie risico's op armoede en sociale uitsluiting ervaren: het risico op armoede, ernstige materiële en sociale deprivatie en/of wonen in een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit (Eurostat, 2022).

Wellbeing Economy Policy Design Guide

Hoe dit rapport relateert aan de Wellbeing Economy Policy Design Guide en een korte toelichting waarom deze workshop georganiseerd is.

WEALL Policy Design Guide

- Het ontwikkelen van een welzijnsvisie en -kader dat aansluit bij lokale waarden, doelstellingen en contexten.
- Het vormgeven van een Welzijnseconomie-strategie die de belangrijkste economische domeinen voor welzijn identificeert en een plan schetst om deze te versterken.
- Het beoordelen en selecteren van beleid voor een Welzijnseconomie op basis van hun afstemming met welzijnswaarden en -doelen.
- Het implementeren van beleid voor een Welzijnseconomie door gemeenschappen in staat te stellen een leidende rol te vervullen in deze transformatie.
- Het evalueren van de impact van beleid op welzijn, met het oog op voortdurende leerprocessen en aanpassingen.

Dit rapport biedt vanuit een Nederlandse context concrete inzichten die invulling geven aan de meer abstracte, globale aanbevelingen van de Wellbeing Economy Policy Design Guide. Hiermee richt het zich op het adresseren van praktische ervaringen en mogelijke aanbevelingen binnen de welzijnseconomie.

Korte beschrijving workshop

In de voorbereiding naar de workshop vroegen wij alle deelnemers om na te denken over de volgende kernvragen:

- Wat betekent welzijnseconomie voor jou? Hoe zou je de welzijnseconomie definiëren binnen de context van je werk of expertise?
- Welke uitdagingen zie je in de huidige economie in relatie tot het bevorderen van welzijn? Denk hierbij aan de obstakels die je tegenkomt in jouw werk of in jouw omgeving en hoe deze belemmeringen de transitie naar een welzijnseconomie in de weg staan.

In de workshop zochten we aan de hand van twee casussen antwoord op deze vragen. De gebruikte casuïstiek is in de volgende paragraaf beschreven

Casussen

Casus TEMMA: Sociale inclusie en bureaucratie. TEMMA is een initiatief van twee bevlogen sociaal ondernemers en biedt studie- en persoonlijke ondersteuning aan studenten door middel van een op maat gemaakt platform. Het richt zich op het begeleiden van studenten bij hun academische uitdagingen en hun persoonlijk welzijn tijdens hun studie. Temma biedt gepersonaliseerde hulp, inclusief studieplanning, mentale ondersteuning en toegang tot relevante bronnen, bijvoorbeeld over studiefinanciering. Dit helpt studenten om beter om te gaan met stress, planning en hun studievoortgang.

Casus Lutkemeer: Waardering van ecologische en sociale factoren. De Lutkemeerpolder is een landbouwgebied en wordt beschouwd als het laatste vruchtbare stuk grond in Amsterdam Nieuw-West. Het wordt bedreigd door plannen voor het ontwikkelen van een bedrijfsterein bestemd voor distributiecentra. Actiegroepen, zoals *Behoud Lutkemeer*, zetten zich in voor het behoud van dit gebied vanwege de ecologische en sociale waarde. Ze benadrukken het belang van lokale voedselproductie, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling. De strijd om Lutkemeer illustreert het spanningsveld tussen economische ontwikkeling en ecologische en sociale belangen op lokaal niveau.

Experts

De volgende expert namen deel aan de expert-workshop

Nicky Pouw	University of Amsterdam
Sander de Bruijn	PBL
Thierno Baldé	Temma
Lucie Snoeker	Luktemeer
Horlings, E. (Edwin)	CBS
Jurgen van der Heijden	TNO
Fenna Timsi	Nationale JeugdRaad

Dit document bevat verwijzingen naar de workshop en de inbreng van de experts. We zijn iedereen dankbaar voor hun tijd en gedeelde inzichten. De inzichten uit de workshop hebben de auteurs enorm op weg geholpen met het schrijven van dit rapport. De experts hebben een adviserende functie. De auteurs van dit rapport nemen de volledige verantwoordelijkheid voor de conclusies en aanbevelingen van dit rapport.

Inzichten uit de workshop

Per inzicht beschrijven we ook hoe dat relateert aan Wellbeing Economy Policy Design Guide (WEPDG; vanuit de thematische kadering van de Guide)

Inzicht - Welzijn is pluriform

Door antwoorden op de eerste voorbereidende vraag aan de deelnemers van de workshop ontstaat het inzicht dat het welzijnsbegrip meerdere zienswijzen kent, te weten:

- **Relationele en ecologische benadering**
Welzijn wordt gezien als een netwerk van relaties tussen mensen en hun omgeving. Sociale cohesie, duurzaamheid en democratische betrokkenheid staan centraal. Deze visie benadrukt collectieve actie en een duurzame verbinding met de natuur. Dit omvat zowel sociale als natuurlijke elementen, zoals tevredenheid, relaties en milieubescherming. Gerelateerd hieraan: het begrip 'Donut Economie' is in de workshop een aantal keer genoemd.
- **Toekomstgerichte Brede Welvaart**
Deze visie benadrukt welzijn als een balans tussen sociale, ecologische en economische aspecten, met aandacht voor zowel huidige als toekomstige generaties. Het gaat om het nemen van verantwoorde beslissingen die de lange termijn en toekomstige generaties centraal stellen. Welzijn wordt in deze context ook bekeken door het oog van de meetmethode; dus een Welzijnseconomie is ongeveer gelijk aan datgene wat bijvoorbeeld in Nederland wordt gemeten door de Monitor Brede Welvaart (MBW)².
- **Inclusieve gemeenschapsgerichtheid**
Welzijn ontstaat door lokaal eigenaarschap en samenwerking binnen gemeenschappen. Participatie en bewonersinitiatieven spelen hierin een sleutelrol, waarbij welzijn als een gedeelde verantwoordelijkheid wordt gezien die verder gaat dan enkel overheidsbeleid. Het betekent bijvoorbeeld ook dat jongeren volwaardig moeten kunnen deelnemen aan beleid en besluitvorming die hun toekomst beïnvloeden.
- **Bestaanszekerheid en individueel welzijn**
Welzijn begint met financiële zekerheid en de mogelijkheid om basisbehoeften zonder stress te vervullen. Het vormt een fundament voor persoonlijke ontwikkeling, met nadruk op het tegengaan van ongelijkheid en het creëren van kansen voor iedereen.

Concepten: welzijn, welzijnseconomie, inwoners//burger/community als economische actor naast privaat en overheid/publiek

Conclusie: Welzijn is pluriform en kan verschillen per persoon - er zijn diverse antwoorden op de vraag 'Wat is Welzijn?', die deels overlappen.

Handelingsperspectief overheid

De aanbevelingen uit de WEPDG (1A en 1B) bieden een waardevolle aanpak om de complexiteit van het welzijnsbegrip te structureren en beter te integreren in beleid en besluitvorming.

1A: Understanding what matters for wellbeing stelt dat welzijn een veelzijdig en contextafhankelijk concept is, dat afhankelijk is van zowel persoonlijke als collectieve perspectieven. Dit sluit direct aan bij het inzicht uit de workshop dat welzijn pluriform is en verschillende zienswijzen kent, zoals relationele

² Onder experts is discussie of de set van indicatoren van MBW gelijkgeschakeld kan worden aan datgene wat onder welzijnseconomie wordt verstaan. De details daarvan gaan buiten de scope van deze publicatie.

en ecologische benaderingen, toekomstgerichte brede welvaart en bestaanszekerheid. Door expliciet aandacht te besteden aan deze variëteit, kunnen beleidsmakers en gemeenschappen een inclusiever en realistischer beeld van welzijn vormen, waarin diverse dimensies gelijkwaardig worden meegenomen. Het gesprek dient op meerdere niveaus gevoerd te worden; gedeelde uitgangspunten rondom relationele en ecologische waarden, vertaald naar een toekomstvisie en daarbij behorende meetinstrumenten.. Het meetinstrument dient inclusief te zijn en helder te maken hoe het bijdraagt aan individueel welzijn én bestaanszekerheid.

Daarnaast biedt **1B: Crafting and communicating your wellbeing vision** handvatten om deze gelaagde inzichten om te zetten in een heldere en gedeelde welzijnsvisie. Aangezien welzijn per individu en gemeenschap kan verschillen, is het essentieel om een participatief proces te hanteren waarin burgers, beleidsmakers en maatschappelijke organisaties samen de prioriteiten bepalen. Dit sluit aan bij de benadering van de Monitor Brede Welvaart, waarin welzijn wordt geoperationaliseerd via meetbare indicatoren. Door deze data te combineren met kwalitatieve inzichten uit lokale gemeenschappen, ontstaat een meer geïntegreerd welzijnsbeleid waarin zowel objectieve als subjectieve dimensies worden meegenomen.

Tot slot helpt deze aanpak bij het ontwikkelen van een welzijnseconomie waarin inwoners als actieve economische actoren naast de overheid en de markt opereren. Dit betekent dat welzijn niet alleen wordt bepaald door beleidskeuzes of economische groei, maar ook door bottom-up initiatieven die sociale cohesie en ecologische duurzaamheid bevorderen. Door een welzijnsvisie te ontwikkelen die zowel meetbaar als narratief sterk is, kan een breder begrip van welzijn worden geïntegreerd in beleidsvorming en praktijk, met ruimte voor zowel individuele als collectieve behoeften.

Inzicht – Bureaucratie maakt welzijn lastig bereikbaar

Problemen met inclusie, mede door complexiteit en bureaucratie in de Nederlandse samenleving (en daardoor sociale uitsluiting)

Casus TEMMA

TEMMA is een initiatief van twee bevoegen sociaal ondernemers en biedt studie- en persoonlijke ondersteuning aan studenten door middel van een op maat gemaakt platform. Het richt zich op het begeleiden van studenten bij hun academische uitdagingen en hun persoonlijk welzijn tijdens hun studie. Temma biedt gepersonaliseerde hulp, inclusief studieplanning, mentale ondersteuning en toegang tot relevante bronnen, bijvoorbeeld over studiefinanciering. Dit helpt studenten om beter om te gaan met stress, planning en hun studievoortgang.

Reflecties uit de workshop

- 1. Identificatie van problemen:** De bureaucratie binnen het beleid voor sociale initiatieven zoals die door Temma worden ondernomen, is complex en ontmoedigend. Deze complexiteit belemmert efficiënte en effectieve toegang tot noodzakelijke middelen zoals subsidies en financiële ondersteuning, waardoor de implementatie van sociale projecten wordt vertraagd.
- 2. Voorgestelde oplossingen:** Het vereenvoudigen van bureaucratie door het centraliseren van subsidieprocessen en het creëren van duidelijkere, toegankelijke richtlijnen kan organisaties zoals Temma helpen om effectiever te functioneren. Het ondersteunen van sociale ondernemingen via een coöperatieve benadering kan ook helpen bij het stimuleren van innovaties vanuit inwonersinitiatieven.
- 3. Algemene reflectie:** De Nederlandse bureaucratie belicht een cruciale barrière voor sociale inclusie en innovatie. Door het systeem te herzien en te stroomlijnen, kunnen we niet alleen de efficiëntie verbeteren maar ook een meer inclusieve samenleving bevorderen waarin burgerinitiatieven een centrale rol spelen in het vormgeven van het welzijnsbeleid.

Conclusies

TEMMA loopt in de praktijk tegen een aantal bureaucratische barrières aan. Hier kunnen we een paar belangrijke lessen uit trekken:

- Beleid sluit lastig aan / is niet flexibel genoeg om aan te sluiten bij bottom-up welzijnsinitiatieven: er is een (sociaal /ecologisch) probleem en de inwoners komen met lokale integrale oplossingen. Kan het beleid flexibeler?
- Nederlandse bureaucratie erg complex, mag toegankelijker worden om 'civiele progressie' te stimuleren.

Handelingsperspectief overheid

Het advies om bureaucratie terug te dringen is begrijpelijk. Het is echter ook erg algemeen. Het is noodzakelijk om de precieze barrières in kaart te brengen die het lastiger maken voor initiatieven zoals TEMMA om effectief te kunnen opereren en bij te dragen aan welzijn voor hun respectievelijke doelgroepen.

De WEPDG geeft bij **4A. Empowering localised policy implementation** een aanbeveling die toepasbaar is op de gestelde problematiek:

De aanbeveling benadrukt het belang van inclusieve en participatieve beleidsvorming, waarin beleidsmakers actief samenwerken met maatschappelijke initiatieven (zoals TEMMA) om welzijnsdoelen te bereiken. Dit betekent dat beleid niet alleen van bovenaf wordt bepaald, maar dat grassroots-initiatieven een structurele rol krijgen in de ontwikkeling van regelgeving en financiering. Door het creëren van gezamenlijke platforms waar beleidsmakers en initiatieven regelmatig overleg voeren, kunnen knelpunten tijdig worden gesignaleerd en opgelost. Dit vermindert bureaucratische barrières en maakt ondersteuning door sociale ondernemers sneller en effectiever, waardoor de drempel om bij te dragen aan sociale inclusie voor dit soort initiatieven verlaagd wordt.

De implementatie van een coöperatief beleidsmodel, zoals aanbevolen in de WEPDG, kan helpen om de aansluiting tussen bottom-up initiatieven en overheidsbeleid te verbeteren. Hierdoor worden initiatieven niet alleen als uitvoerders van welzijnsbeleid gezien, maar ook als medevormgevers ervan, wat bijdraagt aan een flexibelere en responsievere beleidsomgeving.”

Daarnaast stelt de WEPDG dat meer directe toegang tot middelen en een vereenvoudigd subsidieproces essentieel zijn voor het stimuleren van welzijnsinitiatieven. Dit betekent dat financiële ondersteuning niet alleen gebaseerd moet zijn op economische efficiëntie, maar ook op sociale impact en gemeenschapswaarde. Door subsidies en financierings-mechanismen transparanter en eenvoudiger te maken, wordt de drempel voor initiatieven zoals TEMMA verlaagd om bij te dragen aan sociale inclusie. Dit helpt niet alleen de studenten die TEMMA ondersteunt, maar versterkt ook het gehele ecosysteem van welzijnsgerichte sociale ondernemingen in Nederland.

Kortom, overheidsbeleid kan flexibeler, toegankelijker en interactiever worden gemaakt.

- Meer uitwisseling tussen beleidsmakers en initiatieven zoals TEMMA kan de effectiviteit van welzijnsbeleid vergroten.
- Het organiseren van financiering is niet altijd eenvoudig. Bovendien komt dan de nadruk te liggen op financieel-economische efficiëntie (geen meervoudige waarde).

Inzicht - Democrativering en publieke transparantie in het beleidsmaking proces en besluitvorming

Problemen met democratisering en publieke transparantie in het beleidsmaking proces en besluitvorming, en de uitdaging van het waarden van ecologische en sociale factoren

- Lutkemeer
- Brede Afwegingskaders
- Publieke vertrouwen waarborgen
- Hard vs soft business case

Casus Lutkemeer

De Lutkemeerpolder is een landbouwgebied aan de rand van Amsterdam. Het voortbestaan van dit gebied wordt bedreigd door plannen voor het ontwikkelen van een bedrijfsterrein. Actiegroepen, zoals *Behoud Lutkemeer*, zetten zich in voor het behoud van dit gebied vanwege de ecologische en sociale waarde. Ze benadrukken het belang van lokale voedselproductie, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling. De strijd om Lutkemeer illustreert de tegenstrijdigheid tussen economische ontwikkeling en ecologische en sociale belangen op lokaal niveau.

De Lutkemeerpolder laat zien dat het lastig is om ecologische en sociale waarden mee te nemen in beleidsbeslissingen.

Reflectie

1. Identificatie van problemen: Lutkemeer worstelt met beleid: communicatie van beleidsmakers over doelstellingen wordt niet als effectief ervaren. Vanuit beleid ontstaat een monofunctionele benadering van de ontwikkeling van het gebied en er is een gebrek aan duidelijke methodieken voor het afwegen van meervoudige waarden.

De huidige methodes missen een gedegen afwegingskader en adequate aandacht voor mensenrechten, wat resulteert in een beleid dat niet volledig aansluit bij de behoeften van de lokale gemeenschap.

2. Voorgestelde oplossingen: Een verbetering zou zijn om multifunctionaliteit in het beleid te integreren, wat zou helpen bij het ondersteunen van een bredere reeks welzijnsaspecten. Daarnaast is het cruciaal om betere methodieken te ontwikkelen die lokale data integreren en transparante afwegingskaders bieden. Een democratisch en inclusief besluitvormingsproces vanaf het begin kan de betrokkenheid en acceptatie van beleid verhogen. Het zal ook resulteren in meer vertrouwen in de overheid.

3. Algemene reflectie: De casus Lutkemeer toont de noodzaak aan van een beleid dat zich niet alleen richt op enkele aspecten, maar dat een brede, holistische benadering hanteert die recht doet aan de diverse behoeften van de gemeenschap. Het streven naar verbeterde methodieken en inclusieve processen kan leiden tot beleid dat het behouden van polders zoals Lutkemeer faciliteert.

Conclusies

Het idee van welzijnseconomie mag meer leven onder beleidsmakers en burgers en het gesprek tussen deze twee groepen moet geopend worden voor tweerichtingsverkeer.

Democratisering en publieke transparantie in het beleidsmakingproces en besluitvorming, vanaf het opstellen van de beleidsagenda tot het uitvoeren en monitoren van beleid.

Beleid richt zich op monofunctie en mist integratieve voordelen en betere (meervoudige) businesscase.

Participatie moet je écht doen en vergt veel inzet en tijd van beleidsmakers/uitvoering. Doe je het halfslachtig, dan ondermijnt je het vertrouwen van inwoners.

Het lokaal en klein kunnen meten en breed meten - dus meervoudige waarde - is een missende expertise. Dit moet je soms nog vertalen naar financiële waarde zodat beleidsmakers wel een afweging kunnen maken. Het advies is om gebruik te maken van de wetenschappelijke inzichten van de welzijnseconomie om de juiste afweging te maken tussen financiële waarde en andere – sociale en ecologische – indicatoren.

Handelingsperspectief overheid

De WEPDG geeft bij twee hoofdstukken een aanbeveling; 2b Aligning institutions & stakeholders for wellbeing , 2C. Managing trade-offs & power dynamics.

De aanbevelingen bieden handvatten om de problemen rondom democratisering en publieke transparantie in beleidsprocessen, zoals in de casus Lutkemeer, aan te pakken. **2B: Aligning institutions & stakeholders for wellbeing** benadrukt dat beleid effectief en inclusief moet zijn door samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties en burgers te bevorderen. Dit sluit direct aan bij de behoefte aan een breder afwegingskader voor besluitvorming in Lutkemeer. Door ecologische en sociale waarden vanaf het begin van het beleidsproces gelijkwaardig mee te wegen, ontstaat er een gedeelde visie tussen stakeholders, wat leidt tot meer vertrouwen en betere implementatie.

Daarnaast adresseert **2C: Managing trade-offs & power dynamics** de ongelijkheid in invloed tussen economische belangen en sociaal-ecologische waarden. In de casus Lutkemeer zien we dat traditionele beleidsmodellen vooral economische efficiëntie (hard business case) benadrukken, terwijl bredere welzijnsindicatoren (soft business case) minder zwaar meewegen. De aanbeveling uit de gids stelt dat transparante besluitvorming en participatieve processen essentieel zijn om machtsdynamieken in balans te brengen. Dit betekent dat bewoners en belanghebbenden niet alleen inspraak moeten hebben, maar dat hun perspectieven daadwerkelijk invloed krijgen op de uiteindelijke beslissingen. Door methodieken te ontwikkelen die lokale data integreren, kunnen beleidsmakers beter onderbouwde afwegingen maken en sociale en ecologische waarden een prominentere plaats geven. Dit resulteert ook in een meer integrale besluitvorming, waarbij niet alleen financieel-economische argumenten besluitvormend zijn. Daarvoor moet een goede institutionele inbedding worden gerealiseerd als belangrijke randvoorwaarde.

Tot slot draagt de implementatie van deze aanbevelingen bij aan het vergroten van **publiek vertrouwen** in beleidsprocessen. Door besluitvorming minder gesloten en bureaucratisch te maken en meer ruimte te bieden voor participatie, kan het gevoel van eigenaarschap onder burgers worden versterkt. Dit voorkomt dat projecten zoals Lutkemeer verzanden in een strijd tussen overheid en bewoners en bevordert een meer samenwerkingsgerichte aanpak. Hierdoor wordt niet alleen het lokale welzijn verbeterd, maar wordt ook het draagvlak voor beleid op langere termijn versterkt.

Inzicht - Top-Down en Bottom-Up Integratie

Als het gaat om de dynamiek tussen top-down (vanuit overheid en bedrijfsleven) en bottom-up initiatieven richting een welzijnseconomie zien we:

1. Spanningen tussen structuren: bottom-up initiatieven voelen zich vaak beperkt door top-down beleid dat gericht is op economische resultaten en bureaucratische processen. Dit leidt tot een mismatch in prioriteiten en een gebrek aan erkenning voor de sociale en lokale waarde die gemeenschapsprojecten toevoegen.
2. Kansen voor samenwerking: wanneer top-down en bottom-up initiatieven elkaar aanvullen, ontstaat ruimte voor innovatie en inclusie. Gemeenschappen brengen lokale kennis en betrokkenheid, terwijl beleidsmakers middelen en schaalbaarheid bieden. Participatief beleid kan deze samenwerking versterken en eigenaarschap bevorderen.

De dynamiek tussen top-down en bottom-up initiatieven vraagt om wederzijds begrip en samenwerking. Top-down structuren moeten flexibeler en inclusiever worden, terwijl bottom-up initiatieven strategischer kunnen opereren binnen beleidskaders. Die toenadering kan een duurzame en inclusieve welzijnseconomie versnellen. Er moet benadrukt worden dat niet alleen de overheid zich dient aan te passen. Het succes van bottom-up initiatieven hangt ook af van hun vermogen om strategisch samen te werken met beleidsmakers, bijvoorbeeld door duidelijkere narratieven en bredere coalities te vormen.

De kloof tussen top-down en bottom-up welzijnsinitiatieven in Nederland vraagt om een betere integratie en samenwerking tussen beleidsmakers en grassroot initiatieven, waarbij beide benaderingen als één dynamisch systeem functioneren in plaats van tegenover elkaar te staan. Hoewel de overheid ambitieuze top-down beleidsdoelen heeft, zoals de Monitor Brede Welvaart en initiatieven zoals het Masterplan Zuidoost, is het essentieel dat bottom-up initiatieven, zoals TEMMA of Lutkemeer, effectief ondersteund worden en dat hun metingen en prioriteiten een rol spelen in het grotere beleidskader.

Het probleem ligt in de vertaalslag van het ene niveau naar het andere en interactie tussen beide niveaus. Terwijl de top-down praktijk vaak goed gefinancierd en beleidsmatig breed opgezet is, bereikt ze niet altijd de lokale praktijk doordat ze niet goed zijn afgestemd op de werkelijke behoeften en ervaringen op lokaal niveau. Daar kunnen bottom-up metingen, zoals die van het welzijnsdashboard, juist waardevolle inzichten bieden die helpen om het welzijn van buurtbewoners en de effectiviteit van beleid in de lokale gemeenschap in kaart te brengen.

Een integrale benadering is noodzakelijk, waarbij top-down initiatieven de financiële middelen en beleidsmatige kaders bieden om bottom-up bewegingen te versterken. Tegelijkertijd moeten bottom-up metingen en prioriteiten actief bijdragen aan de definitie en evaluatie van top-down doelen. Zo zijn beide benaderingen wederzijds voedend, en ontstaat er een systeem waarin de wil en ervaringen van mensen daadwerkelijk worden meegenomen in beleidsvorming. De overheid maakt in dit geval beleid met hen, in plaats van over hen, en bottom-up initiatieven krijgen de ruimte om kaders en metingen te beïnvloeden in plaats van alleen maar te voldoen aan vooraf bepaalde criteria.

Een voorbeeld hiervan is de casus van de Lutkemeerpolder, waar brede metingen van welzijn en ecologische impact van meet af aan geïntegreerd zouden kunnen worden in beleidsvorming. Dit zou voorkomen dat waardevolle aspecten van het lokale welzijn en de omgeving verloren gaan in abstracte beleidsdoelen. Wetenschappelijke instituten en de overheid kunnen hierin faciliteren door te zorgen voor duidelijke communicatie, toegankelijke financiering, en ondersteuning bij het meten en vertalen van bottom-up data naar bredere beleidsdoelen.

WELLBEING VISION: 1c Measuring wellbeing

Evaluating policy impacts on wellbeing: 5A. Wellbeing assessments

Inzicht - Data-integratie en vertaling naar Welzijnsbeleid: Uitdagingen en Kansen

Reflectie

Dit inzicht overlapt grotendeels met de hiervoor beschreven inzichten. We lichten hier een paar specifieke punten uit die daarbij nog niet volledig zijn uitgediept, maar zullen deze paragraaf beknopt houden om herhaling te voorkomen.

Beleid richt zich nu op monofunctionaliteit, multifunctionele benaderingen kunnen welzijnsbeleid bevorderen.

Bij het agenderen van beleid lukt het in veel gevallen niet om integraal te kijken; sociale, ecologische en financiële waarden kunnen elkaar versterken of tegenwerken. Door multifunctionele (ook wel integrale of meervoudige waarden) benadering toe te passen, speelt de financiële businesscase niet altijd de hoofdrol. Bij zo'n multifunctionele benadering zijn de volgende onderdelen belangrijk:

1. Breed meten (TEMMA, Lutkemeer, Welzijnsdashboard)
Beleid dat multifunctioneel is moet gericht zijn op een breed meetinstrument. Landelijk is hiervoor de Monitor Brede Welvaart beschikbaar, maar die laat zich lastig doorvertalen naar lokale indicatoren. Een lokaal Welzijnsdashboard biedt hier een oplossing.
2. Goed begrip van monetariseren van andere waarden. Een discussie tussen experts over het juist monetariseren van ecologische of sociale waarden gaf geen duidelijke conclusie. Niet alle experts zijn er gerust op dat het vertalen van ecologische of sociale waarden naar een financiële kosten-baten afweging leidt tot een goed beleid. Een begrip dat in dit verband nog genoemd kan worden is 'True Price'. Dit instrument biedt een gedegen aanpak om van sociale en ecologische waarden een vertaling naar financiële waarde te maken zonder de andere waarden plat te slaan in euro's. Dit laatste zou gemakkelijk als een afkoopsom gezien kunnen worden (één van de genoemde risico's van monetariseren van andere waarden)

Handelingsperspectief overheid

De WEPDG geeft bij twee hoofdstukken een aanbeveling; Implementing wellbeing economy policies: 4B. Participatory monitoring of implementation en Evaluating policy impacts on wellbeing: 5A. Wellbeing assessments.

Beleidsmakers streven vaak naar afzonderlijke beleidsdoelen zonder rekening te houden met de onderlinge samenhang tussen sociale, ecologische en economische factoren. De aanbeveling uit 4B. *Participatory monitoring of implementation* benadrukt het belang van participatie bij het monitoren van beleidsimplementatie. Door betrokkenen actief te laten deelnemen aan de monitoring, kan een breder perspectief worden gewaarborgd en kunnen beleidsmaatregelen worden bijgesteld op basis van daadwerkelijke impact op welzijn. Dit sluit aan bij het inzicht dat welzijnsbeleid niet effectief kan zijn zonder een breed gedragen meetinstrument, zoals een lokaal Welzijnsdashboard.

Ook biedt de aanbeveling uit 5A. *Wellbeing assessments* ondersteuning bij de vragen rondom monetarisering. Door welzijnsimpact systematisch te evalueren met een breed beoordelingskader, wordt voorkomen dat sociale en ecologische waarden slechts als een financiële afkoopsom worden gezien. Dit betekent dat beleidsmakers niet alleen economische kosten-batenanalyses hanteren, maar ook kwalitatieve en kwantitatieve metingen van brede welvaart integreren.

Hiermee wordt een fundament gelegd voor een holistische benadering van beleid, waarin welzijn centraal staat en financiële efficiëntie niet de enige bepalende factor is.

WELLBEING VISION:

Implementing wellbeing economy policies: 4B. Participatory monitoring of implementation

Evaluating policy impacts on wellbeing: 5A. Wellbeing assessments

Praktische vertaling naar Nederlandse context

Data-integratie en Welzijnsbeleid: Uitdagingen en Kansen

In de workshop werd de noodzaak besproken om lokale welzijnsinitiatieven beter te integreren in de nationale welzijnsindicator; de Monitor Brede Welvaart. Dit vraagt om een benadering die zowel monofunctionele als multifunctionele metingen omarmt. Monofunctionele metingen richten zich vaak op eendimensionale uitkomsten zoals economische winst en kunnen kortzichtig zijn in het definiëren van welvaart. Dit staat in contrast met multifunctionele benaderingen, die de complexe interacties tussen verschillende factoren, zoals ecologische, sociale en economische, erkennen en integreren.

Het proces van breed meten draait om een uitgebreide reeks van indicatoren te verzamelen die alles omvatten wat van belang is voor de welzijnsdoelstellingen van de betrokkenen. Deze aanpak vertaalt brede, vaak onderling samenhangende, effecten van beleid of initiatieven naar indicatoren. Denk daarbij bijvoorbeeld aan indicatoren voor de CO₂-absorptie, hitteopname, sociale en relationele voordelen die een gebied zoals de Lutkemeerpolder biedt.

Het kan handig zijn om de indicatoren vervolgens te vertalen naar monetaire waarden. Een andere optie is om ze in te zetten als beleidsdoelstellingen, mits dit goed wetenschappelijk is onderbouwd en afgestemd met de inwoners. Zo'n wetenschappelijke onderbouwing biedt meer houvast om lokale indicatoren samen te nemen en te vertalen naar nationale indicatoren. Aan de hand van een goed dashboard wordt het mogelijk om de impact van lokale initiatieven op nationaal beleid duidelijk en meetbaar te maken, wat beleidsmakers helpt bij het nemen van gefundeerde beslissingen die recht doen aan de diversiteit van gemeenschappen en hun belangen.

Het uitdrukken van welzijn en duurzaamheid in financiële termen blijft een punt van discussie. Hoewel dit noodzakelijk kan zijn voor het onderbouwen van beleid, is er tegelijk een erkenning onder de expert van het belang van bredere waarden. Om dat goed uit te voeren zijn nieuwe methodologieën en besluitvormingsprocessen vereist. Als dit wordt ontwikkeld, dan is het verstandig daarin ook gelijk mechanismen in te bouwen die burgerparticipatie versterken. In dit proces is het essentieel dat de besluitvorming onpartijdig is, waarbij een voorkeur voor een waarde boven andere waarden dysfunctioneel kan zijn en het vertrouwen en de participatie van burgers kan ondermijnen.

Een specifiek punt dat misschien meer nadruk verdient, is de uitvoeringspraktijk van beleid. Hoe zorgen we ervoor dat beleidsintenties in de praktijk beter aansluiten bij de behoeften van burgers en gemeenschappen? Dit gaat verder dan indicatoren en participatieprocessen en richt zich op implementatie. Hoewel het belang van bredere waarden wordt benoemd, wordt niet expliciet gesteld hoe beleidsmakers geholpen kunnen worden om minder afhankelijk te zijn van financiële businesscases. Dit zou een aanbeveling kunnen zijn: bijvoorbeeld methodologieën ontwikkelen waarmee beleidsmakers ecologische en sociale waarden kunnen kwantificeren op een manier die vergelijkbaar is met economische berekeningen. Een andere aanpak is om economische methodieken te gebruiken die beter kunnen omgaan met kwalitatieve data (systeemdenken en complexiteit-economische modellen bijvoorbeeld).

Het is ook waardevol om jongeren actiever te betrekken bij beleidsvorming en -uitvoering, bijvoorbeeld via educatieve programma's, participatieve tools, of specifieke subsidies voor jongereninitiatieven. De uitwerking van een lesbrief (zie op te leveren producten) is daar een aanzet voor.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Bestaanszekerheid is nog geen zekerheid als we de huidige beleidspraktijk bekijken door de lens van de welzijnseconomie. We zien dat een meer multifunctionele benadering essentieel is voor effectief en inclusief beleid. Het welzijnsbegrip kent meerdere dimensies, en beleidskeuzes moeten rekening houden met zowel sociale, ecologische als economische waarden. Casussen zoals TEMMA en Lutkemeer illustreren de uitdagingen die zich manifesteren op het gebied van bureaucratie, democratisering en meetbaarheid binnen welzijnsbeleid. De Wellbeing Economy Policy Design Guide biedt handvatten voor het aanpakken van deze knelpunten door participatie en brede welvaartsmetingen centraal te stellen. Ook geven we nog een aantal verbijzonderingen voor de Nederlandse context.

De casuïstiek binnen het WISER-project voldoet grotendeels aan de key principles van de Wellbeing Economy Policy Design Guide, maar laat ook zien dat welzijnseconomie in Nederland in deze gevallen juist via bottom-up-initiatieven vorm krijgt. De gesprekken in de expert-workshop onderstrepen dat deze initiatieven onvoldoende worden ondersteund door bestaand beleid. Dit komt mede doordat top-down dashboards, zoals de Monitor Brede Welvaart niet volledig aansluiten op de lokale praktijk. Welzijn wordt nog niet volledig en breed gemeten, waardoor de Monitor Brede Welvaart vaak slechts gedeeltelijk wordt toegepast en beleidsbeslissingen zich blijven richten op financiële businesscases.

Een opvallende conclusie uit deze workshop is dat inwonersinitiatieven zich sneller lijken aan te passen aan welzijnsdenken en (de intenties van) de Monitor Brede Welvaart dan beleidsvorming en governance op nationaal en lokaal niveau. Overheidsbeleid functioneert hierdoor niet als aanjager van de welzijnseconomie, maar eerder als een vertragende factor. Dit komt doordat de aanpassing van beleid tijdrovend en complex is. Daarnaast ontbreekt er een sterke koppeling tussen participatieprocessen en daadwerkelijke besluitvorming, waardoor inspraakmomenten onvoldoende doorwerken in beleid.

Aanbevelingen

Uit bovenstaande ontstaan de volgende inzichten, die we verwoorden als aanbeveling:

Vergroten van beleidsflexibiliteit: zorg voor toegankelijke en minder bureaucratische structuren zodat initiatieven zoals TEMMA en Lutkemeer optimaal kunnen functioneren.

Versterken van participatieve besluitvorming: inwoners en belanghebbenden moeten vanaf de agenda-setting betrokken worden bij beleidsontwikkeling en deze dient op transparante wijze tot stand te komen. Participatiebeleid is een uitnodiging om te kijken welke lokale initiatieven er zijn en welke welzijnsindicatoren relevant zijn.

Integreer bottom-up en top-down beleid: de kloof tussen top-down beleidsstructuren en lokale burgerinitiatieven moet overbrugd worden. Hierdoor kan de potentie van welzijnsgerichte oplossingen vanuit deze lokale initiatieven.

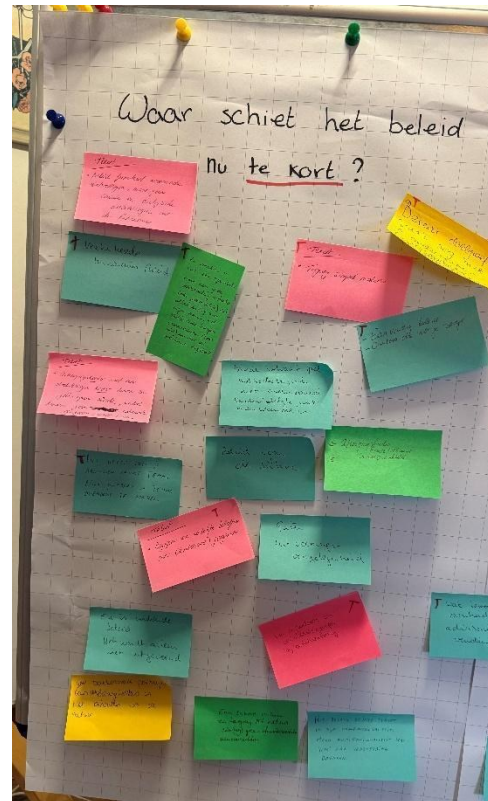
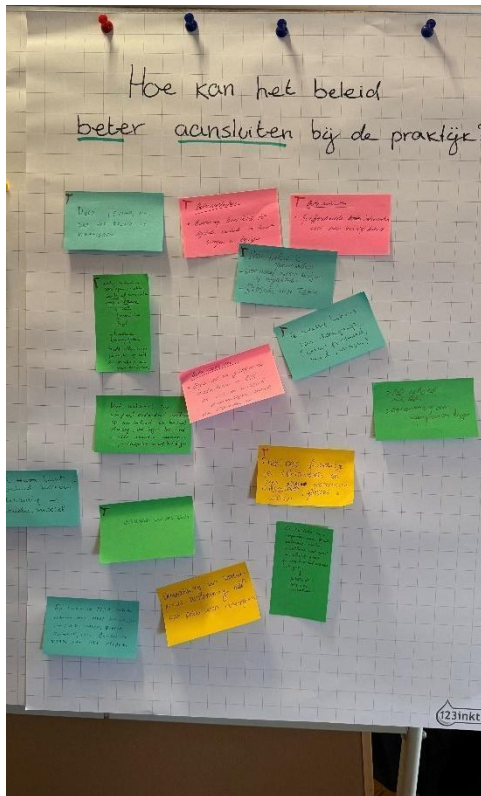
Dataïntegratie en ontwikkelen van brede meetinstrumenten: Het lokale welzijnsdashboard kan helpen bij het concretiseren van brede welvaartsindicatoren voor lokaal beleid. Daarmee kan het beter aansluiten op de leefwereld van burgers.

Tot slot nog een aanvullende inzicht:

Monetariseren van sociale en ecologische waarden blijft een aandachtspunt: Instrumenten zoals 'True Price' kunnen helpen om een evenwicht te vinden tussen financiële en niet-financiële waarden.

Tot slot

Om welzijnseconomie echt te verankeren in de Nederlandse beleidspraktijk, moet de overheid actiever inspelen op de dynamiek van bottom-up-initiatieven. Dit betekent dat participatieprocessen democratischer moeten worden ingericht, met duidelijke verantwoordingsmechanismen en een betere aansluiting op lokale welzijnsindicatoren. Door deze verschuiving in denken en handelen zullen we als samenleving beter in staat zijn om welzijn een leidend principe te laten worden in beleidsvorming en besluitvorming.

Referentielijst

Mahoney, J. (2023). Subjective well-being measurement: Current practice and new frontiers.

[Wellbeing Economy Policy Design Guide: How to design economic policies that put the wellbeing of people and the planet first.](#)